

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка
Навчально-науковий інститут психології та соціальної роботи
Кафедра загальної, вікової та соціальної психології ім М.А.Скока

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему:

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОВІРИ МОЛОДІ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ПРОФЕСІЙ

Виконала:

студентка 2 курсу магістратури, 61 групи

Царик Світлана Юріївна

Науковий керівник:

Дроздова Марина Анатоліївна,

канд. психол. наук, доцент

Захищено з оцінкою _____

Голова ЕК: _____

Студент (ка) _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри загальної, вікової та соціальної психології, протокол № _____ від «_____» _____ 20__ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретико-методологічний аналіз довіри до представників різних професій.....	5
1.1. Довіра як соціально-психологічний феномен.....	5
1.2. Специфіка прояву довіри до соціальних інститутів.....	13
1.3. Специфіка прояву довіри до представників різних професій.....	21
РОЗДІЛ II. Емпіричне дослідження довіри молоді до представників різних професій.....	25
2.1. Методика та процедура дослідження.....	25
2.2. Отримані результати та їхній аналіз.....	26
2.3. Практичне впровадження результатів.....	32
ВИСНОВКИ.....	41
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. З початку повномасштабної війни дослідження довіри набуло надзвичайної актуальності з урахуванням змін в умовах нашого життя внаслідок психологічних травм, отриманих українцями. Вивчення довіри як соціально-психологічного феномена є актуальним з декількох причин: по-перше, довіра – це основа ефективних міжособистісних стосунків, вона визначає особливості взаємодії. Без неї ні сім'я, ні стан справ на роботі, ні політика, ні суспільство нормально не функціонує; по-друге, в індивідуально-психологічному вимірі довіра виступає умовою емоційного благополуччя, конструктивного розв'язання конфліктів в групі, що відповідно сприяє згуртованості в ній. Вивчення довіри до інших важливе з наступних причин: по-перше, довіра до інших – це основа ефективної співпраці; без неї люди не зможуть побудувати стабільні і продуктивні відносини); по-друге, високий рівень довіри серед членів групи або команди сприяє зменшенню конфліктних ситуацій та підвищує результативність роботи, спостерігається більша соціальна згуртованість. Вивчення довіри молоді до представників різних професій актуальне і його важливо вивчати, оскільки у молоді ще в процесі формування професійна орієнтація, молодь ще визначається з вибором професії; залежно від того чи довіряє вона представникам різних професій, це часто може визначати її професійний вибір. Тобто молодь часто керується стереотипами, а стереотипи, в свою чергу, можуть мати негативний характер та руйнують цю довіру.

Об'єктом дослідження виступає феномен довіри.

Предметом дослідження є особливості довіри студентської молоді до представників різних професій.

Метою дослідження є виявлення рівня довіри студентів до представників різних професій.

Згідно з поставленою метою було визначено **основні завдання дослідження:**

1. Теоретичний аналіз соціально-психологічного феномена довіри (його сутності, функцій, типів, чинників), а також специфіки прояву довіри до різних соціальних інститутів і представників різних професій.

2. Організація та проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей довіри студентської молоді до представників різних професій. Статистичний та якісний аналіз отриманих результатів.

3. Практичне впровадження результатів у вигляді психоедукаційної лекції для студентів.

4. Узагальнення результатів досліджень в висновках.

Теоретико-методологічною основою даного дослідження стали концептуальні положення Н. Лумана, Е. Гідденса, П. Штомпки щодо специфіки феномена довіри, його чинників.

Методи дослідження. В ході дослідження було використано комплекс теоретичних методів (узагальнення, класифікація, аналіз), емпіричних (авторська анкета з елементами суб'єктивного шкалювання), математико-статистичних (обчислення середніх статистичних значень, міри статистичної вірогідності відмінностей, статистично вірогідних кореляційних зв'язків).

Структура роботи зумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (30), а також додатків. У першому, теоретичному розділі, було проведено аналіз визначень поняття «довіра» у психології та соціології; функції, типи, чинники довіри; аналіз вітчизняних досліджень стосовно прояву довіри до різних соціальних інститутів і представників різних професій. Другий розділ присвячений емпіричному дослідженню психологічних особливостей довіри молоді до представників різних професій. Загальний обсяг роботи - 48 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОВІРИ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ПРОФЕСІЙ

1.1 Довіра як соціально-психологічний феномен

Починаючи з ХХ століття феномен довіри починають активно вивчати та досліджувати науковці, як зарубіжні, так і вітчизняні, як психологи, так і соціологи. Першими все ж таки звернули увагу на категорію «довіра» саме психологи. Вони вважали, що довіра – це психічний стан, при якому покладаємося на думку іншої людини. Психологічний підхід розглядає довіру як внутрішній психічний процес, що включає когніції, емоції, особистісні риси та попередній досвід. У рамках цього підходу виділяють кілька впливових теоретичних ліній:

- Відомий американський психоаналітик Е. Еріксон – «довіра як базисна стадія розвитку». Еріксон досліджував довіру в онтогенезі людини. Саме він виділив 8 вікових етапів людини, де провідне місце зайняв конфлікт першого віку, конфлікт базисної довіри проти базисної недовіри. Базисна довіра стає фундаментом особистості та впливає на подальші взаємини. Довіра – це перша стадія психосоціального розвитку, що формується у немовляти та виникає як результат послідовного задоволення потреб, турботливого ставлення матері або опікуна, відчуття передбачуваності світу. Поняття «довіра» він розуміє як віру в себе та прихильність зі сторони інших людей. Як психотерапевт, він вважав почуття довіри до себе, до світу основою здорової особистості. Зниження довіри має результат - відчуження індивіда, заглиблення індивіда в себе, розлад у відносинах з навколишнім світом. І як результат - він (індивід) потребує психологічної допомоги. Тобто Еріксон першим підкреслив, що довіра має онтогенетичний та емоціонально-соціальний характер[28].

Британські психологи Дж. Боулбі та М. Ейнсворт в основу довіри

поклали «теорію прив'язаності», за якою довіра формується через якість прив'язаності між дитиною й основним доглядачем. Серед видів прив'язаності виділили наступні: надійна (дитина вчиться довіряти світу), тривожно-амбівалентна, уникаюча, дезорганізована (формується різні патерни довіри). Людина з дитинства формує уявлення про те, чи можна довіряти іншим. Тобто Боулбі та Ейнсворт пояснили довіру через емоційну безпеку, стабільність та чутливість до потреб.

Американський психолог Дж. Готтман (John Gottman) визначав довіру як базу здорових відносин, котра передбачає взаємне уважне ставлення, підтримку, готовність бути вразливими перед іншою людиною та вміння взаємодіяти з повагою та емоційною близькістю.

Австрійсько-американський психоаналітик Х. Кохут (Heinz Kohut), основоположник «теорії самості»(Self Psychology), розглядав довіру як складову психічного здоров'я та емоційного розвитку людини. За ним, довіра (в контексті психоаналізу) – це особливість людини, при якій довіра до інших визначається через здатність індивіда зберігати свою цілісність, а також відчуття безпеки у відносинах. Кохут виділив основні аспекти довіри: 1) емпатія як основа довіри(вважав,що для розвитку здорової самості необхідна емпатія з боку значущих інших – батьків, близьких, і якщо людина відчуває, що її розуміють і підтримують, це сприяє формуванню довіри до себе та до оточуючих); 2) опорні об'єкти (батьки або інші значущі люди, які служать стабільними джерелами безпеки та емоційної підтримки); 3) нарцисизм та порушення довіри (Кохут пов'язав порушення довіри з нарцисизмом, який може виникнути в випадку, коли в дитинстві дитина не доотримала належної долі уваги і її почуття не були визнані).

Американський психолог М. Селігман, котрий відомий своїми дослідженнями в галузі позитивної психології та концепції «психологічної стійкості», в своїх роботах надзвичайну увагу приділяв довірі та її ролі в психічному здоров'ї та щасті. Довіра за ним є одним з головних елементів для досягнення позитивного погляду на життя, оскільки вона сприяє

почуттю безпеки та має тенденцію до зменшення рівня стресу у взаємодії з оточуючими і створює сприятливе середовище для розвитку особистості .

Американський психолог та психотерапевт Р. Льюїс активно досліджував довіру в контексті психотерапевтичних відносин, особливо в рамках психодинамічного підходу, розглядав довіру також як ключовий момент в терапевтичному процесі. Довіра за ним - це оцінка надійності інших інститутів та осіб, яка базується на попередньому досвіді та на передбаченні позитивної або ж негативної реакції з їхнього боку у майбутньому.

Американський психолог Дж. Роттер – «довіра як особистісна риса». Саме він розробив шкалу міжособистісної довіри (одну з перших психологічних методик), вважав довіру стійкою рисою особистості, що залежить від попередніх підкріплень, де позитивний досвід – підвищена довіра, негативний досвід – недовіра. Роттер підкреслював роль очікувань щодо чесності та доброзичливості інших.

Американський психолог М. Дойч – «довіра як вибір у ситуації конфлікту». Довіру вважав рішучістю діяти в умовах невизначеності, коли результат залежить від іншої людини. Виділяв: доброякісну довіру (benevolent trust) та вороже забарвлену недовіру (hostile distrust). Показав, що довіра сприяє кооперації, а недовіра навпаки загострює конфлікти[30].

Американський соціальний психолог В. Суонн – «самопрезентація і довіра». Основна ідея - люди схильні довіряти тим, хто підтверджує їхні самооцінки та очікування. При цьому виникає феномен самопідтверджувальної довіри.

Американські психологи Р. Плутчик та П. Екман - «емоційні основи довіри». Довіру за ними можна розуміти як похідну від базових емоцій, таких як радість, інтерес та відчуття безпеки. Екман пов'язує довіру з умінням «читати» емоції іншого.

Крім психологів, феномен довіри вивчали соціологи. Німецький соціолог Г. Зіммель наприкінці ХІХ століття писав про необхідність довіри

як однієї з важливих умов соціальних відносин й існування суспільства. На його думку, довіра виконує функцію контролю за учасниками соціальної взаємодії. У соціальному контексті він бачив також довіру як фактор, котрий сприяє інтеграції різних груп в суспільстві, тому що саме вона допомагає зменшити соціальні бар'єри та створює умови для розвитку взаємодії. Серед соціологів - дослідників довіри також необхідно відзначити Н. Лумана, Е. Гідденса, П. Бурд'є, Б. Барбера, Т. Ямагіші, Л. Боса, П. Штомпку, М. Вебера тощо.

Ось, наприклад німецький соціолог Н. Луман доводив те, що довіра не є повноцінним напрямом соціологічної думки, але все ж таки погодився з німецьким соціологом Г. Зіммеlem в тому, що довіра – це елемент життя, без якого суспільство не зможе існувати. Н. Луман, відомий своїми працями в області теорії систем, вважав, що довіра є, свого роду, вірогідністю того, що інші люди діятимуть певним чином у майбутньому, навіть коли поведінка цих осіб буде не повністю передбачувана. Таким чином, для Лумана довіра - це ключовий механізм, котрий дає змогу знизити складність соціальних систем і в той же час забезпечує їх функціонування в умовах невизначеності. Саме довіра допомагає людям взаємодіяти без постійного контролю та постійної перевірки кожної деталі інформації. Він навіть стверджував, що людина без довіри не зможе навіть прокинутися вранці. Луман також вважав, що в сучасному світі, де частенько люди стикаються з непередбачуваністю і ризиками, довіра дуже допомагає зменшити невизначеність в соціальних відносинах, люди покладаються на довіру для того щоб взаємодіяти з іншими, не маючи можливості до перевірки кожного аспекту цих взаємодій. На його думку, довіра функціонує як інструмент, котрий має властивість зменшення необхідності постійного контролю та перевірки в складних системах, таких наприклад як право, політика або ж та сама економіка.

На думку англійського науковця Е. Гідденса, який є одним і впливових сучасних соціологів, довірі притаманна надзвичайно важлива риса –

безперервність, тому що марно її прив'язувати до якихось конкретних обставин, при яких людина усвідомлено розглядає альтернативні способи своїх дій. Кредит довіри до оточуючих засновано на зануренні у віру. Гідденс виділив два види довіри: довіру до людей («персоніфікована довіра») та довіра до абстрактних систем («анонімні інші»). Радіус довіри охоплює не тільки міжособистісні відносини, а й політичні, економічні відносини, що розповсюджуються на інститути та організації.

За французьким соціологом, одним з засновників класичної соціології, Е. Дюркгеймом довіра є соціальною солідарністю, не просто психологічне явище, а й соціально структурована категорія. До соціальних механізмів підтримки довіри він відносить: освіту, право, релігію та професійні організації, які формують основу для довіри у великому суспільстві. Він виділяє механічну солідарність (довіра ґрунтується на спільних цінностях та культурі, та органічну солідарність (довіра виникає через взаємозалежність ролей та функцій).

Польський соціолог П Штомпка вважав, що довіра має властивість заохочувати до творчої діяльності, підприємницької активності тощо. В своїх роботах він визначав довіру як важливий елемент соціальних відносин та як важливий фактор, який сприяє розвитку співпраці, створенню соціальних мереж та підтримці соціальних норм. Штомпка також дійшов висновку, що довіра може бути як індивідуальною, так і колективною, і її рівень зачасту варіюється в залежності від соціального контексту. Високий рівень довіри в державі сприяє розвитку демократії, соціальної злагоди та економічному росту.

Японський соціолог Т. Ямагіші встановив своїми дослідженнями той факт, що люди, котрі схильні довіряти іншим, через певний проміжок часу показують більш високий ступінь співробітництва, аніж ті, які мають низький рівень довіри до інших. Ті, які мало довіряють, більше схильні до застосування санкцій, аніж ті, які більше довіряють. Примус підвищує рівень довіри іншого, оскільки симулює співробітництво[31].

Британський соціолог Ф. Філд у своїх працях зосереджувався на дослідженні того, як довіра функціонує в різних соціальних контекстах, а також на її ролі в розвитку соціальних мереж та організацій. За ним довіра – це необхідний елемент для розвитку здорових відносин, це також очікування позитивної поведінки іншої особи або ж групи осіб, яка є передбачуваною та надійною, іншим словами людина щиро вірить в те, що інші не зрадять її очікуванням. Також він наголошував на те, що довіра має двоїсту природу: з одного боку, вона допомагає зменшити невизначеність, а з іншого – надмірна довіра часто призводить до зловживання та експлуатації.

Американський соціолог Ф. Фітцпатрик працював над вивченням ролі довіри в міжособистісних та соціальних зв'язках, при цьому зосереджувався на тому, як довіра сприяє створенню ефективних стабільних структур. За ним довіра – це готовність одного індивіда сприймати інформацію від іншого як правдиву.

Тепер проаналізуємо види, структуру, функції, чинники довіри.

В дослідженнях феномена довіри більшість дослідників-науковців схильні виокремлювати три основні типи довіри: довіра до світу, довіра до себе та довіра до інших.

Довіра до світу – це психологічне ставлення, яке характеризується впевненістю особистості в тому, що навколишній світ є безпечним, стабільним та справедливим. Це довіра до того, що більшість людей мають добрі наміри, а події та обставини, навіть і в и випадках коли вони є непередбачуваними, сприятимуть благу.

Довіра до себе – це здатність особистості вірити в себе, в свої сили та можливості та приймати свої власні рішення без сумнівів або ж страху. Це психологічний стан, при якому особа має почуття внутрішньої впевненості у своїй здатності вирішувати проблеми, справлятися з перепонами та труднощами, досягати власних цілей тощо.

Довіра до інших – це психологічний стан, при якому людина має віру у чесність та надійність інших людей. Іншими словами – це готовність

покладатися на інших людей, а також віра в те, що вони виконають свої обіцянки тощо.

Якщо торкнутися досліджень сучасних науковців, то структура довіри як соціально-психологічного відношення зазвичай представляється у вигляді трьох основних компонентів: емоційний, поведінковий та когнітивний. А. Купрейченко зазначила, що когнітивний компонент містить в собі уявлення про самого себе, іншого учасника довірливих відносин, умов взаємодії та очікування, пов'язаного з поведінкою партнера, ґрунтується на досвіді, фактах та логіці [15]. Емоційний компонент (affective trust) полягає в емоційній оцінці, що взаємодіють та самого процесу взаємодії, відображає почуття безпеки, симпатії та прихильності, базується на емоційному досвіді взаємодії. Поведінковий компонент (behavioral trust) має на меті готовність суб'єкта до здійснення певних дій (довірливих) стосовно об'єкта ; до самого себе й умов, котрі склалися.

Щодо функцій довіри, то в науковій літературі чимало поглядів на це питання. Наприклад, І. Антоненко виділяє наступні функції довіри: забезпечення спільної діяльності (підтримання, сприяння діяльності); забезпечення соціальної єдності, спільності та цілісності на всіх рівнях суспільства); комунікативна функція (забезпечення комунікації між індивідами соціальних груп); інтерактивна функція (взаємодія); перцептивна (перцептивна настанова на сприйняття ситуації, що базується на присутньому рівні довіри); редукування (зведення складної системи відносин до одного відношення – величини актуальної довіри); управлінська функція (довіра повстає у вигляді управлінського ресурсу); передбачувальна функція (прогноз, передбачення взаємодії між суб'єктами залежно від рівня довіри); функція ефектизування (підняття рівня ефективності взаємодії); психологічна функція (зменшення напруги і стресу у відносинах).

Також А.Купрейченко серед основних функцій виділяє наступні: функція психологічного зближення та поглиблення взаємовідносин, функція психологічного розвантаження та функція зворотнього зв'язку[15].

В.Зінченко має думку, що довіра виконує чимало функцій і не останнє місце займає функція саморозвитку. Також, український психолог Ф.Василюк дійшов висновку, що довіра виконує функцію самовиховання (а самопізнання по ньому – це шлях до пізнання свого внутрішнього світу).

Дослідження чинників довіри також набувають в наш час більшої актуальності. Серед вітчизняних дослідників, які підіймали питання довіри та її чинників в період сьогодення є наступні: Н.Крива, О.Лашко, Д.Лисенко, С.Шевченко, А.Буряк, Т.Зверко, О.Дарморіз, І.Косар, Н.Перепелиця, Д.Саранчук, К.Круглов, О.Шевченко тощо.

О.Лашко, наприклад, досліджувала психологічні чинники розвитку довіри студентів до викладачів технічного університету, виділила зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників вона віднесла вплив культури на те, чи варто довіряти. До внутрішніх О.Лашко віднесла довіру до світу, до себе та локус контролю, автономність, відношення до самого себе, життєвий досвід, саморозкриття[13].

С.Шевченко, в свою чергу, досліджував довіру до себе майбутніх психологів, виділив наступні внутрішні психологічні чинники: локус контролю, самооцінка, само ефективність, рефлексію, наполегливість, духовність тощо[24].

Д.Лисенко, досліджуючи довіру, виділяє суб'єктивні, об'єктивні, ситуативні та чинники середовища, серед них більш значущими визнає ціннісні орієнтації та оцінки особистості[14].

Т.Зверко серед об'єктивних чинників довіри виокремлює очікування соціуму. А серед суб'єктивних – очікування, утворені в основі світобачення суб'єкта[8].

О.Дарморіз визначав довіру як атрибутивну рису сучасної міфотворчості, зауваживши, що старанність, щирість, правильність – це суб'єктивні чинники; об'єктивні чинники – це цінності та культурні особливості, що заважають реалізації довіри[5].

Отже, узагальнивши написане, можна підсумувати наступне: довіра

в соціології та психології – це складне соціально-психологічне явище. Довіра з точки зору соціології – це соціальний механізм, який забезпечує передбачуваність, стабільність і кооперацію в суспільстві через очікування надійності інших людей та інститутів. Довіра з точки зору психології – це основа міжособистісних стосунків, яка сприяє співпраці, ефективній комунікації та психологічному благополуччю. Основні 3 типи довіри: довіра до світу, довіра до себе та довіра до інших. Основними чинниками довіри є: індивідуально-психологічні (чесність, порядність, компетентність, послідовність, передбачуваність поведінки, відкритість, щирість тощо) та соціально-психологічні (попередній досвід взаємодії, якість комунікації, емоційний контакт). Основні функції довіри включають наступні: функція стабільності, функція співпраці, функція соціалізації, функція розвитку та функція захисту.

1.2. Специфіка прояву довіри до соціальних інститутів

Проблема вивчення феномена постає надзвичайно актуальною у нинішній час, час радикальних та непередбачуваних трансформацій у різних сферах сучасного суспільного життя. Суспільно-політичні події та процеси в світі (і нашій державі) позначаються на рівні довіри до різних соціальних груп, інститутів, що потребує активного дослідження даної проблематики. Серед різних досліджень рівня довіри вагоме місце посідають соціологічні опитування. Серед провідних соціологічних груп, центрів нашої держави можна виділити : «Центр Разумкова», «Рейтинг», «Київський Міжнародний інститут соціології», «Демократичні ініціативи» тощо. Одразу хочеться зазначити, що в українському суспільстві загалом спостерігається позитивний радіус довіри до соціальних інститутів: тих, хто довіряє іншим дещо більше, ніж тих, хто не довіряє їм. Саме такі висновки зробила Соціологічна група «Рейтинг». За даним їхніх опитувань, в нашій державі

спостерігається і зберігається поступове збільшення рівня довіри до різних інститутів, зокрема до армії, церкви та місцевих органів влади. Попри це спостерігається значна відмінність у вікових групах. Найстарші – найбільш «відкриті» до інших, наймолодші – найбільш «закриті». Саме такими були результати дослідження **соціологічної групи «Рейтинг»** на запит проекту «Трансформація комунікацій» за підтримки Агентства США з Міжнародного розвитку (USAID). Опитування проводилося 27-30 липня 2023 року серед громадян України, вік яких складав понад 18 років (це забезпечувало можливість отримання результатів, які відображають загальний стан суспільної думки). Опитування проводилося в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Опитування показало, що більш заможні демонструють значно вищий рівень відкритості, аніж бідніші (тобто рівень відкритості та довіри до інших зумовлюється рівнем прибутку). Щодо довіри до різних соціальних інститутів, отримано такі результати: на першому місці – ставлення до благодійних фондів та громадських організацій, волонтерів. 74% опитаних вважають, що вони відіграють важливу роль у підтримці тих, хто потребує допомоги. Щодо довіри до волонтерів, цей показник, за даними «Центру Разумкова», через рік сягне 80%. Така довіра до волонтерів зумовлена війною. Поліції довіряє 61% опитаних і є на рівні вище середнього та більш високому. Не довіряють поліції 17% опитаних. За даними «Центру Разумкова» рівень довіри до поліції дещо знизився на 26 вересня 2024 року (в порівнянні з 2023 роком) і сягає 50% опитаних. Для нашої держави, яка пройшла реформу поліції це ще надзвичайно хороший показник. Знають депутатів місцевої ради та готові до них звертатися лише 25%, більшість – 59% не знають їх, і не готові звертатися. При цьому, 15% взагалі не обізнані щодо депутатів та їх діяльності. Це найменший показник довіри серед усіх категорій суспільного кола. Як політикам, так і депутатам народ довіряє найменше, і вони – це найслабша ланка соціального капіталу будь-якого рівня. Загальний індекс довіри до соціальних інститутів на рівні вище середнього і складає 3,3 бали

по 5-бальній системі довіри. Найбільше він забезпечений ставленням до благодійних фондів (показник 4,1 бали) та громадських організацій та волонтерів (4,0 бали), що скоріше за все пов'язане з війною та соціальними, психологічними, медичними потребами великої кількості людей, які опинилися в скрутних життєвих обставинах, а також військових, роботу яких на сьогодні надзвичайно підтримують наші віддані своїй справі волонтери. Отже, українці розуміють цінність та необхідність даних організацій та людей, демонструючи неабияку прихильність, підтримку та насамперед довіру.

Також, **соціологічна служба «Центр Разумкова»** проводила опитування саме з тематики довіри до представників соціальних інститутів (зокрема, уряд, влада, партії, президент, поліція, армія тощо). Соціологічне опитування проходило в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» , що фінансується Агенством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні, в місті Києві з 20 по 26 вересня 2024 року, і має неабияку актуальність. Опитування проводилися лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії. Опитування було методом face-to-face а було задіяно 2016 респондентів, вік яких склав від 18 років та старше.

Було отримано наступні результати:

- Ефективність діяльності суспільних інститутів та довіра до них. Серед державних та суспільних інститутів найбільша довіра до ЗСУ (їм довіряють 91,5% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (83%), волонтерських організацій (80%), добровольчих загонів(79,5%), Національної гвардії України (74%), Державної прикордонної служби України (70%), Служби безпеки України (64%), Міністерства оборони України(63%), громадських організацій (59%). Також, частіше висловлюється довіра, ніж недовіра до Національної поліції України (відповідно 50% та 41%), Президента України (відповідно 48,5 % та 44,5%), до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (відповідно 42%

і 34%). До голови міста (села, селища, відповідно 47% і 45%) та до ради міста (села, селища), в якому живе респондент (відповідно 45% і 46%) довіра та недовіра висловлюється приблизно однаковою мірою. Більшість респондентів висловлюють недовіру Верховній Раді України (не довіряють їй 78,5%), державному апарату (чиновникам) (77%), політичним партіям (73,5%), уряду України (72,5%), судам і судовій системі загалом (70%), Прокуратурі (63%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (58%), Національному антикорупційному бюро України (58%), Національному агентству з питань запобігання корупції (57%), комерційним банкам (55%), Державному бюро розслідувань (53%), Бюро економічної безпеки України (51%). Попри те, що політичним партіям довіряють лише 15% респондентів, відповідаючи на запитання, чи бачать вони серед наявних політичних сил ті, яким можна було довірити владу у повоєнний період, ствердну відповідь дають дещо більше респондентів (27%). Однак, це помітно менше, ніж у липні 2023 року (38,5%). Негативну відповідь давали відповідно 54% і 41%. Політична сила, якій можна довірити владу у повоєнний період, найчастіше, на думку громадян, може з'явитися із середовища військових (так вважають понад 47% опитаних). 24% респондентів дотримуються думки, що вона може з'явитися з волонтерського середовища, 21% - з кола гуманітарної або технічної інтелігенції, 19% - з організацій громадянського суспільства, 17% - з уже існуючих політичних партій, 9% - з бізнес середовища.

• Довіра до політиків, посадовців та громадських діячів тощо. Серед політиків, посадовців та громадських діячів, рівень довіри до яких оцінювався під час цього дослідження, найчастіше респондентами висловлювалася довіра до президента України В. Зеленського (51%). Частіше висловлювали довіру до В.Кіма, меру Миколаєва (відповідно 46% і 34%), до голови СБУ В. Малюка (відповідно 36% і 27%), віце-прем'єр-міністра М.Федорова (відповідно 31% і 24,5%). Більшість опитаних не довіряють віце-прем'єр-міністру Ю.Бойку (79%), экс-прем'єр-міністерці Ю.Тимошенко (79%), экс-президенту П.Порошенку (68%), народній

депутатці М.Безуглій (64%), Керівнику Офісу президента А.Єрмаку (62%), керівникові фракції «Слуга народу» Д.Арахамії (60%), Голові Верховної Ради Р.Стефанчуку (53%), экс-прем'єр-міністерці І.Верещук (52%), прем'єр-міністрові Д.Шмигалю (52%). Частіше висловлювали недовіру, ніж довіру, до мера Києва В.Кличка (не довіряють йому 47%, довіряють 39%), волонтера та політичного діяча С.Притули (відповідно 46% і 42%), Міністра оборони України Р.Умерова (відповідно 41% і 29%), радника Офісу президента М.Подолька (відповідно 40% і 35%), депутата Верховної ради Д.Гетьманцева (відповідно 39% і 16%), міністра внутрішніх справ І.Клименка (відповідно 34% і 20,5%), міністра енергетики України Г.Галущенка (відповідно 32% і 11%), віце-прем'єр-міністра з питань європейської, євроатлантичної інтеграції України О.Стефанішиної (відповідно 31% і 16%), в минулому віце-прем'єр-міністра з питань євроатлантичної інтеграції О.Кулеби (відповідно 30% і 16%), міністра освіти і науки України О.Лісового (відповідно 26% і 14%), міністра економіки України Ю.Свириденко (відповідно 23% і 10%), міністр іноземних справ України А.Сибіги (відповідно 22% і 9%).

КМІС(Київський міжнародний інститут соціології) регулярно в різних опитуваннях ставить питання про довіру. Останнє опитування з питань довіри до соціальних інститутів ними проводилося 16-22 травня 2024 року. Опитування проводилося серед дорослого населення України (у віці 18років та старше). Методом телефонних інтерв'ю на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів та подальшим статистичним зважуванням опитано 1002 респонденти, що мешкають у всіх регіонах України (підконтрольна Уряду України територія). До вибірки не включалися жителі територій, які тимчасово не контролюються Урядом України, а також опитування не проводилося з громадянами, як виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року. Формально за звичайних обставин статистична похибка такої вибірки не перевищує 3,4% для показників близьких до 5%.

На основі аналізу цих результатів можна зробити висновки:

- Органи влади. Порівняно з груднем 2022 року зростає критика органів влади. Зокрема, частка тих, хто довіряє Верховній Раді, знизилася з 35% до 15%, а частка тих, хто не довіряє – зросла з 34% до 61%. Довіра Уряду знизилася з 52% до 26%, недовіра зросла з 19% до 44%.

- Президент України Володимир Зеленський має наступний рівень довіри: після вторгнення на територію нашої держави рівень довіри до нього зріс до 90%. До кінця грудня 2023 року рівень довіри дещо знизився, до 77%, а до лютого 2024 року – до 64%. Станом на травень 2024 року 59% довіряють діючому президенту України В.Зеленському, 36% - не довіряють йому. Водночас 55% респондентів скоріше або дуже погано оцінюють діяльність партії «Слуга народу».

- ЗСУ мають абсолютну довіру в нашому суспільстві. Як і в грудні 2022 року, так і зараз 96% довіряють ЗСУ. Крім цього, 94% українців досі довіряють Валерію Залужному (не довіряють лише 6%) – це опитування 5 - 10 лютого 2024 року.

- Довіра до СБУ наразі трохи знизилася – 58% проти 16%, які не довіряють порівняно з 2022 роком, де 63% довіряли СБУ, не довіряли 9%).

- Поліція водночас отримала більш істотне зниження довіри – з 58% у грудні 2022 року до 41% на кінець 2023 року (недовіра зросла з 14% до 29%).

- Довіра судам і прокурорам є критично низькою (на кінець 2023 року). Порівняно з опитуванням 2022 року довіра значно знизилася. Лише 12% українців довіряє судам і лише 9% довіряє прокурорам, не довіряють – відповідно, 61% і 64%.

Дещо раніше, 5-10 лютого 2024 р., Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) також провів дослідження відносно довіри політичним, військовим та громадським діячам. Опитування проходило методом телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів (з випадковою генерацією

телефонних номерів та подальшим статистичним зважуванням). Опитано було 1202 респонденти, що мешкають у всіх регіонах України, крім АР Крим. Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років та старше), які на момент опитування проживали на території України. Серед 13 діячів у списку, найбільша довіра відповідно до екс - Головнокомандуючого ЗСУ Валерія Залужного - 94% довіряють йому та 5% не довіряють (порівняно з груднем 2023 року ситуація практично не змінилася). Також можна помітити, що більшість українців приблизно однаковою мірою довіряють начальнику розвідки України Кирилу Буданову, нашому президентові В.Зеленському та волонтеру Сергію Притулі та діючому Головнокомандуючому Сухопутних військ ЗСУ Олександр Сирському. Так, довіра керівнику ГУР становить 66% (і цей показник зріс з 60% у грудні 2023 року, у той же частка тих, хто не довіряє, майже не змінилася – 19% зараз і 20% у грудні 2023 року). Довіра президентові Володимир Зеленському становить 64% порівняно із 77% у грудні (недовіра при цьому зросла з 22% у грудні до 35% у лютому). Волонтеру, політичному діячу Сергію Притулі довіряють 61%, і в його випадку також має місце зниження довіри (з 69% у грудні 2023 року, недовіра зросла з 25% до 33%). Окремо варто звернути увагу на довіру новому Головнокомандувачу О. Сирському. Формально серед всіх респондентів йому довіряють 40%, не довіряють - 21%, а 4% мають невизначене ставлення. Разом з цим, 35% не знали його в лютому 2024 року. Колишній Голова Верховної Ради Дмитро Разумков має близький до «0» баланс довіри-недовіри, тобто йому довіряють приблизно стільки ж, скільки й не довіряють. Так, станом на лютий 2024 року йому довіряють 35% (ріст з 25%, порівняно з груднем), не довіряють – 33% (у грудні було 37%), а 5% мають невизначене ставлення. Водночас, 27% взагалі не знають його. Наступні 7 осіб мають від'ємний баланс довіри-недовіри, тобто їм більше не довіряють, ніж довіряють (і у всіх випадках не менше половини українців їм не довіряють). Так, меру Києва Віталію Кличку довіряють 45% українців (не довіряють 51%). Довіра з грудня знизилася з

52%, а недовіра зросла з 43%. Керівнику офісу Президента Андрію Єрмаку довіряють 27% (у грудні 2023 року це було 33%), не довіряють – 61% (у грудні не довіряли 51%). Екс-президенту П.Порошенку довіряють 31% (недовіра 68%). І насамкінець, є 4 діячі з найнижчими показниками довіри, серед них: народній депутатці Мар'яні Безуглій довіряє 7% (не довіряють 65%), міністрові енергетики Ю.Бойку довіряють 10% (не довіряють 73%), екс-прем'єр-міністерці Юлії Тимошенко довіряє 17% (не довіряє 82%), в минулому позаштатному раднику президента України Олексію Арестовичу зараз довіряє 11% (не довіряють 83%).

Підводячи підсумки щодо загального рівня довіри до соціальних інститутів в нашій державі, можна зробити висновок, що він є на даний момент досить низьким, але має позитивні тенденції в певних сферах, як ось наприклад до таких інститутів, як Збройні Сили України, в той час як уряд, парламент, партії, поліція, залишаються на низькому рівні.

Динаміка рівня довіри:

- Довіра до ЗСУ значно перевищує рівень довіри до інших державних інститутів:

- Лютий 2023 року: згідно з дослідженням Соціологічної групи «Рейтинг», довіра до ЗСУ сягла 97%.

- Лютий 2025 року: згідно з результатами опитування Центру Разумкова, понад 95% українців висловлюють довіру до ЗСУ.

- Волонтери :

- кінець 2023 року довіра до них сягала 81%.

- січень 2025 року рівень довіри залишався високим та становив 85%.

- Президент України: у грудні 2024 року президенту довіряли 45% респондентів, тоді як у грудні 2023 року цей показник становив 62%.

- Уряд України: довіра до уряду впала до 20% у грудні 2024 року, знизившись з 26% у грудні 2023 року.

- Верховна Рада: рівень довіри до парламенту залишився майже незмінним – 13% у грудні 2024 року порівняно з 15% у грудні 2023 року.

- СБУ (Служба безпеки України): довіра до СБУ знизилася з 58% у грудні 2023 року до 54% у грудні 2024 року.

- Національна поліція: довіра до поліції знизилася з 41% у грудні 2023 року до 37% у грудні 2024 року.

- Суди та прокурори: критично низькою залишається довіра до судів та прокурорів – лише 12% довіряють судам, а 9% - прокурорам.

Таким чином, загальний рівень довіри до соціальних інститутів в Україні залежить від суспільно-політичної ситуації, прозорості діяльності інституцій та ефективності їхньої роботи. Традиційно найбільшу підтримку мають ті інститути, які демонструють реальні результати, відкритість та безпосередній зв'язок із громадянами – зокрема, волонтерські організації, Збройні сили та громадські ініціативи. Натомість державні інституції, особливо ті, що асоціюються з бюрократією, корупційними ризиками та низькою ефективністю, зазвичай отримують нижчий рівень довіри.

1.3. Специфіка прояву довіри до представників різних професій.

Окрім довіри до державних інститутів, важливо вивчати особливості довіри й до представників різних професій. Чималий досвід емпіричних досліджень довіри до представників різних професій було накопичено вітчизняними та зарубіжними дослідниками та науковцями. Саме по собі дослідження довіри до представників різних професійних груп є важливим аспектом соціологічних досліджень, оскільки довіра впливає на взаємодію між людьми, і, насамперед функціонування суспільства в цілому. Серед зарубіжних дослідницьких центрів слід виділити крос-культурні дослідження «індексу довіри» населення до професійних груп і організацій, які щорічно проводяться в США та Європі з 2003 року. Якщо, наприклад,

взяти дослідження, які були проведені в 2018 році в 20-ти країнах світу, найвища довіра була до пожежників (92% всіх опитаних). Також немалий рівень довіри до медиків (зокрема лікарів - 91%, медсестри – 89%), вчителі – 89%, інженери – 87%. Зазначимо, що специфіка прояву більшого рівня довіри до таких професій як медсестри та лікарі пов'язана з тим фактором, що саме ці професії зберігають і рятують людські життя.

В емпіричних дослідженнях також було виявлено географічну та соціо-культурну тенденцію прояву довіри. Ось, наприклад, в одних країнах найвищий рівень довіри у пожежників (Німеччина, росія, Польща, Швеція, США, Франція, Італія), а в інших в лідерах лікарі (Індія, Туреччина), вчителі – Індонезія, фермери – Кенія. Середній рівень довіри до таких професій серед опитаних виявився з Індії: банкіри - 50%, таксисты - 46%, держслужбовці - 46%, поліція - 47%, працівники ресторанів - 47%.

Зарубіжні дослідження:

- Edelman Trust Barometer (2024). Дослідження було проведено Edelman Trust Institute, де – 28 країн; вибірка – понад 32000 осіб; метод – онлайн-опитування, респонденти оцінювали «наскільки довіряють» різним професійним чи інституційним групам. Результати: вчені (77% респондентів довіряють), вчителі (75% довіряють), генеральні директори (69% працівників довіряє), бізнес-лідери (61% респондентів вважають, що бізнес-лідери навмисно можуть вводити в оману).

- Gallup, 2024(США). Дослідження було проведено групою Gallup, вибірка - 1003 дорослих (інтерв'ю по телефону, 2-18 грудня 2024 року), методом анкетування – питання про «чесність/етичність» різних професій. Результати: середня оцінка чесності/етичності 11 ключових професій – 30% (дуже низький рівень); найвищі рейтинги – медичні працівники, вчителі, військові офіцери. Професії, які більше втратили довіру в етичному вимірі – судді та духовенство (значне падіння, хоча все ще мають «позитивні» показники етики).

- Ipsos Global Trustworthiness Index – один з найважливіших і

найрегулярніших міжнародних рейтингів довіри до професій. Наприклад, у 2023 році за даними Ipsos, лікарі та вчені – найнадійніші професії, їм довіряють приблизно 58% та 57% опитаних відповідно, політикам довіряють найменше: лише 14% вважають їх «надійними». Інші професії, такі як журналісти, державні службовці, бізнес-лідери мають помірний рівень довіри (в Ipsos 2023: журналістам довіряють приблизно 25% опитаних).

Вітчизняні дослідження:

- Соціологічні дослідження О.Шульги (2017).

Вітчизняний соціолог Олександр Шульга проводив чисельні дослідження громадської думки, одне з яких було присвячене зміні рівня довіри до різних професій на тлі політичних та економічних змін в Україні. Зокрема, дослідження проведені в 2017 році показали те, що поряд із довірою до нової поліції респонденти вказали на те, що співробітники нової поліції не досягли належного професійного рівня, їм потрібні час та практика для набуття нового досвіду. Старій міліції повністю довіряв лише 1% українців, а частково довіряли 5-7% респондентів. І робота нової поліції для людей – це не довіра до поліцейських у чистому вигляді. Три чверті жителів Києва, Львова, Одеси та Харкова, де працює нова поліція, довіряють цій професії, але ж кредит довіри обмежений, саме про це йдеться в даних соціологічних опитуваннях.

Також хотілося б торкнутися досліджень доктора психологічних наук, дослідника О. Дроздова, який аналізував проблему соціальної довіри молоді до представників різних професійних груп. Дослідження відбувалося в жовтні-грудні 2019 року. Досліджуваним (а це був 131 студент з міста Чернігова і Запоріжжя) запропоновано було авторську анкету і опитувальник під назвою «Шкала базисних переконань» Р.Янофф-Бульман. Серед вибірки було 36 осіб чоловічої статі, 92 - жіночої статі, і 3 - не вказали стать. Студентам було запропоновано 33 професії та виявилось, що максимальну довіру наші студенти виявили до представників наступних груп: рятувальників та пожежників, викладачів ВУЗів, пілотів, фахівців ІТ-сфери,

а також до професійних спортсменів. І, в свою чергу, найменша довіра молоді була до держслужбовців та до наших політиків. А також, виявилось, що різні професійні групи різняться рівнем поляризації оцінок довіри, найнижча - рятувальники та пожежники; найбільші розкид оцінок – священники, актори, поліцейські та військовослужбовці. Також виявилось, що найбільше з психологічною безпекою молодого покоління пов'язана довіра до таких категорій: бізнесмени, спортсмени і священники[8].

Отже, найбільша довіра за результатами більшості досліджень зафіксована до професій, пов'язаних з медициною, освітою та наукою. Низька довіра зазвичай відзначається до професій, що пов'язані з політикою, правоохоронними органами та судовими інститутами. Всі ці дослідження дозволяють стверджувати, що рівень довіри до професій дуже залежить від економічних, соціальних та політичних змін, що відбуваються в країнах де досліджено рівень довіри до представників різних професій, і від того, як ці професії пов'язані з державними інститутами. Загалом, на рівень довіри до професії, як ми помітили, впливають не лише індивідуальні характеристики працівника певної сфери, а й соціальні, економічні та культурні фактори, що визначають загальний стан суспільства.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІРИ МОЛОДІ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ПРОФЕСІЙ

2.1 Методика та процедура дослідження

З метою вивчення рівня довіри студентської молоді до представників різних професійних груп нами було організовано і проведено емпіричне дослідження. Вибірку склали студенти Національного університету Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (40 осіб) та студенти Національного університету «Чернігівська політехніка» (48 осіб). Загалом опитано 88 осіб. У дослідженні серед студентів НУЧК брали участь студенти наступних спеціальностей: фізична культура і спорт, психологія, комп'ютерні науки та інформаційні технології, англійська мова та література; серед студентів НУ «Чернігівська політехніка» – студенти наступних спеціальностей: економіка та міжнародні економічні відносини, фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. Вік опитаних склав 17-35 років, серед них – 44 жінки та 44 чоловіки. Дослідження проводилося у квітні – серпні 2025 року в онлайн-форматі за допомогою гугл форми й мало анонімний характер. Респонденти лише вказували вік, стать та університет, у якому навчаються. Для збору інформації було створено авторську анкету з елементами суб'єктивного шкалювання. Студентам пропонувалося за 7-бальною шкалою (де 1 – мінімальний рівень довіри, 4 – середній, 7 – максимальний) оцінити ступінь власної довіри до представників кожної з запропонованих 43 професій.

До отриманих результатів була застосована процедура математико-статистичної обробки даних за допомогою програми SPSS. Використано методи первинного (середні статистичні значення) та вторинного (кореляційний аналіз за Спірменом, U-критерій Манна-Уїтні) статистичного аналізу.

2.2 Отримані результати та їх аналіз

Згідно результатів (див. таблицю 1), які ми отримали, найменше опитана молодь довіряє політикам. З нашої точки зору, така недовіра пояснюється поширеною у суспільстві думкою, що саме політики багато обіцяють, але мало з обіцяного виконують, оскільки політики діють у власних інтересах, а не в інтересах суспільства та людей. Наша молодь сьогодні отримує інформацію не з телевізора (бо вони рідко його дивляться), а з соціальних мереж, де політики часто виглядають нещирими; поширюється багато негативних новин, скандалів, викриттів політиків тощо. Постійні корупційні скандали формують відчуття того, що політика та чесність – несумісні поняття.

Таблиця 2.1.

*Середні показники рівня довіри до представників різних професій
у загальній групі молоді*

Професія	Середнє значення	Стандартне відхилення
Рятувальник	5,6	1,5
Пілоти	5,3	1,7
Викладачі університетів/інститутів	5	1,5
Фахівці з комп'ютерних технологій	4,9	1,45
Спортсмени (професійні)	4,85	1,6
Фермери	5,3	1,6
Вчителі шкіл	4,7	1,85
Психологи	4,57	1,87
Фармацевти	4,7	1,8
Лікарі	5,3	1,6
Майстри з ремонту техніки	4,6	1,6
Медсестри	5,1	1,5
Адвокати	4,7	1,7
Майстри з будівельних робіт	4,9	1,5
Соціологи	4,2	1,65
Соціальні представники	4,5	1,7
Військовослужбовці	5,4	1,7
Банківські співробітники	4,5	1,4
Співробітники спецслужб(СБУ та ін.)	4,7	1,9
Актори	3,8	1,7
Поліцейські	3,9	2
Таксисти	4,2	1,8
Водії громадського транспорту	4,8	1,8

Фахівці з купівлі/продажу нерухомості	3,9	1,8
Підприємці / бізнесмени	4,2	1,8
Телеведучі	3,7	1,8
Продавці	4,3	1,7
Прокурори	3,6	2
Священники	3,8	2,15
Судді	3,8	2
Журналісти	4	1,7
Державні службовці (чиновники)	3,5	2
Політики	2,9	2
Дизайнери	4,5	1,6
Маркетологи	3,8	1,6
Організатори, ведучі свят, корпоративів	4,3	1,6
Бухгалтери	4,4	1,6
Працівники готельно-ресторанної сфери	4,8	1,5
Перукарі	4,9	1,6
Візажисти	4,6	1,7
Косметологи	4,6	1,7
Блогери	3,7	2
Фахівці з реклами	4	1,8

Найвищі (порівняно з оцінкою інших груп) показники довіри студентської молоді можна відслідкувати до представників таких професій, як: рятувальники, пілоти, викладачі університетів/інститутів, фермери, лікарі, медсестри, військовослужбовці. На наш погляд, такі результати опитувань пояснюються тим фактом, що дані професії несуть неабиякий рівень суспільної користі. Досить високий рівень довіри до лікарів, медсестер, фермерів пов'язаний із війною, оскільки лікарі й медсестри рятують життя поранених, підтримують здоров'я цивільного населення, працюють у надзвичайно небезпечних умовах, а фермери в свою чергу забезпечують країну продовольством (а під час війни продовольча безпека стає критично важливою, тому люди усвідомлюють незамінність працівників аграрної сфери). Представники цих професій працюють тоді, коли інші сфери можуть зупинитися (медики чергують у лікарнях під час обстрілів, а фермери виходять у поле навіть у прифронтових регіонах. Також довіра до фермерів, можливо, пов'язана з тим, що фермерські продукти уявляються якіснішими, більш натуральними, бо зараз багато неякісних продуктів. Через це у них виникає відчуття, що фермери дбають

про якість та здоров'я свого покупця. Щодо досить високого рівня довіри до викладачів університетів та інститутів, то саме з викладачами студенти часто комунікують, вони їх навчають. Професії рятівника та пілота теж користуються чималою довірою, вони безпосередньо рятують життя та відповідають за безпеку людей. Довіра до військовослужбовців на високому рівні, тому що суспільство сприймає їх як людей, які захищають державу, безпеку та життя громадян. Вони виконують складні й небезпечні завдання, часто ризикуючи власним життям, це викликає повагу, довіру та вдячність. На відміну від політиків та чиновників, представники цих професій асоціюються з чесною, конкретною справою, а не з брехнею та корупцією.

Середні показники довіри було отримано щодо таких груп як: соціологи, актори, поліцейські, таксисти, фахівці з купівлі/продажу нерухомості, підприємці/бізнесмени, телеведучі, продавці, прокурори, священики, судді, журналісти, маркетологи, організатори та ведучі свят/корпоративів, бухгалтери, блогери, держслужбовці, фахівці з реклами. Можливо, це говорить про часткову впевненість молодого покоління у чесності, відповідальності представників цих професій. Інакше кажучи, це означає, що молодь не повністю довіряє, репутація цих професій є нейтральною або суперечливою – є як позитивні, так і негативні враження. На нашу думку, рівень довіри тут, скоріш за все, залежить від особистого досвіду, медіа, суспільних стереотипів або, як варіант, поведінки окремих представників професій.

Вище середнього показали результати представники наступних професійних груп: дизайнери, працівники готельно-ресторанної сфери, перукарі, візажисти, косметологи, соціальні працівники, професійні спортсмени, вчителі шкіл, психологи, фармацевти, майстри з ремонту техніки, адвокати, майстри з будівельних робіт, банківські співробітники, водії громадського транспорту, фахівці з комп'ютерних технологій. Такий рівень довіри молоді до цих професій може свідчити про те, що: молоде покоління в цілому позитивно сприймає представників цих професійних

груп, мабуть, вважаючи їх досить компетентними, чесними, відповідальними та корисними для суспільства. А також дані професії молоддю сприймаються досить позитивно, оскільки регулярно звертаються до їхніх послуг, у повсякденному житті та безпосередньо відчують їхню користь, важливість та цінність. У буденному житті майже кожна людина регулярно стикається з фінансовими питаннями, доглядом за зовнішністю та підтриманням власного комфорту, ремонтними роботами, звертається за юридичною допомогою. Через постійну та корисну взаємодію з представниками цих професій у людей формується більшою мірою позитивний досвід, який впливає на загальне ставлення: такі професії загалом сприймаються як необхідні, практичні й соціально цінні, а їхні фахівці – як ті, хто безпосередньо покращує якість повсякденного життя.

Аналіз стандартних відхилень, показав, що досліджувані були найбільш одностайними в оцінках рівня довіри до представників таких професій як: рятувальники, фахівці з комп'ютерних технологій («айтішники»), майстри будівельних робіт, банківські робітники. Рівень довіри до цих професій загалом оцінюється як високий (рятувальники) або вище середнього (всі інші перераховані представники професій). На нашу думку, ці професії пов'язані з практичними, видимими результатами: «айтішники» створюють технології, будівельники зводять будинки, рятувальники рятують життя. Молодь цінує ефективність та компетентність, а не абстрактні обіцянки. Також, перераховані професії в інформаційному просторі мають позитивний імідж, без скандалів та недовіри. Молоді люди часто особисто знають представників цих професій, що зміцнює довіру через особистий досвід.

Найменш одностайні оцінки було зафіксовано щодо представників наступних професій: поліцейських, співробітників спецслужб (СБУ та інші), прокурорів, священників, суддів, державних службовців (чиновників), політиків та блогерів. На наш погляд, причинами таких суттєвих розходжень в оцінках молоді є: 1) суперечливий суспільний імідж (ці

професії часто асоціюються з корупцією , зловживанням владою чи подвійними стандартами); 2) негативний медіа фон (у ЗМІ та соціальних мережах дуже часто з'являються новини про хабарі, скандали або якісь зловживання зі сторони представників даних сфер); 3) молодь рідко має позитивний особистий досвід спілкування з представниками даних професій і здебільшого контакти відбуваються в якихось конфліктних ситуаціях (наприклад, з судом або ж з поліцією); 4) відмінності в світогляді (наприклад, до священників або блогерів молоде покоління ставиться залежно від власного світогляду або уподобань, тож однотайності не прослідковується).

Таблиця 2.2

Порівняння показників довіри до представників різних професій у групах молоді з різним профілем навчання

Професія	Середнє значення у групі студентів НУЧК	Середнє значення у групі студентів НУЧП	Достовірні відмінності між групами
Рятувальники	6,1±1,2	5,2±1,6	при p=0,01
Пілоти	5,7±1,4	5±1,8	при p=0,044
Викладачі університетів/інститутів	5±1,4	5±1,6	-
Фахівці з комп'ютерних технологій	4,9±1,5	4,9±1,4	-
Спортсмени (професійні)	5±1,6	4,7±1,7	-
Фермери	5,5±1,5	5,2±1,7	-
Вчителі шкіл	4,5±1,8	4,9±1,9	-
Психологи	4,6±1,8	4,5±2	-
Фармацевти	5±1,6	4,5±1,9	-
Лікарі	5,5±1,3	5,1±1,8	-
Майстри з ремонту техніки	4,6±1,6	4,6±1,6	-
Медсестри	5,2±1,4	5±1,6	-
Адвокати	4,7±1,5	4,6±1,9	-
Майстри з будівельних робіт	5±1,4	4,8±1,6	-
Соціологи	4,4±1,4	4±1,8	-
Соціальні працівники	4,5±1,6	4,4±1,7	-
Військовослужбовці	5,6±1,6	5,2±1,8	-
Банківські співробітники	4,4±1,5	4,5±1,4	-
Співробітники спецслужб (СБУ)	4,8±1,7	4,6±2,1	-
Актори	4,1±1,4	3,6±1,9	-
Поліцейські	3,8±2	4±2	-
Таксисти	4,1±1,5	4,3±2	-
Водії громадського транспорту	4,8±1,7	4,8±1,9	-

Фахівці з купівлі/продажу нерух.	3,4±1,6	4,3±1,9	при p=0,009
Підприємці/бізнесмени	4,1±1,4	4,3±1,9	-
Телеведучі	3,8±1,6	3,6±2	-
Продавці	4,2±1,6	4,5±1,8	-
Прокурори	3,4±1,7	3,7±2,2	-
Священники	3,5±2,1	4±2,2	-
Судді	3,8±1,7	3,7±2,2	-
Журналісти	4±1,5	4±1,9	-
Державні службовці (чиновники)	3,5±1,9	3,5±2,1	-
Політики	3±2	2,9±2	-
Дизайнери	4,6±1,4	4,3±1,7	-
Маркетологи	3,7±1,4	3,9±1,7	-
Організатори та ведучі свят	4,3±1,3	4,2±1,8	-
Перукарі	5,1±1,4	4,7±1,7	-
Візажисти	4,8±1,5	4,5±1,8	-
Косметологи	4,6±1,6	4,5±1,8	-
Блогери	3,6±1,7	3,7±2,2	-
Фахівці з реклами	3,9±1,5	4±2	-
Бухгалтери	4,5±1,3	4,3±1,8	-
Працівники готелів, ресторанів	4,7±1,3	4,8±1,7	-

Аналіз результатів дослідження за критерієм Манна – Уїтні (див. таблицю 2.2.) показав наявність статистично вірогідних відмінностей в оцінці рівня довіри молоді з різним профілем навчання щодо представників наступних професій: рятувальники, пілоти та фахівці з купівлі/продажу нерухомості.

Попри високі показники довіри до професій рятувальника та пілота в обох групах, студенти НУЧК більшою мірою довіряють цим професіям, аніж студенти НУЧП. На наш погляд, це пов'язано з тим, що більшість опитаних студентів НУЧП – це хлопці, тоді логічно, що хлопці більш критично ставляться до оточення, тобто вони менше схильні довіряти, аніж дівчата, в хлопців більше розвинене критичне мислення.

А от щодо фахівців з купівлі/продажу нерухомості – все навпаки. Студенти НУЧП довіряють представникам цієї професії дещо більше. На нашу думку, це може мати декілька причин. Університет активно просуває фінансову грамотність або проводить лекції з економіки/нерухомості (а в НУЧП вони проводяться регулярно), студенти можуть більше розуміти роль

агентів та цінувати їхню роботу, а НУЧК може не так приділяти цьому увагу, тому й довіра менша. І ще однією причиною таких показників може бути досвід близького оточення в питаннях купівлі/продажу нерухомості.

Натомість, аналіз результатів за критерієм Манна – Уїтні показав відсутність статистично вірогідних відмінностей у статевих групах. Таким чином, можна зробити висновок, що чинник статі не позначається на оцінках рівня довіри молоді до представників різних професій.

За результатами кореляційного аналізу (за Спірменом) було отримано статистично вірогідні прямо пропорційні кореляції між показниками віку та рівня довіри до:

- викладачів університетів / інститутів ($r = 0,262$ при $p = 0,014$);
- священників ($r = 0,242$ при $p = 0,023$);
- підприємців / бізнесменів ($r = 0,218$ при $p = 0,042$).

Отже, як бачимо, з віком зростає довіра до представників означених професій. Ми маємо думку, що це пов'язано з тим, що люди з віком набувають досвіду взаємодії, краще розуміють норми суспільства. Старші покоління виросли в суспільстві, де повага до духовенства, викладачів вважається нормою. У зрілому віці люди частіше звертають свою увагу на стабільність, моральність, компетентність, професіоналізм та життєву мудрість – риси, які вони схильні приписувати священникам та викладачам. Мабуть, старшим людям викладачі уявляються такими, що дають інтелектуальні орієнтири, священники – духовні, підприємці – економічні та практичні.

2.3 Практичне впровадження результатів (лекція з соціальної психології для студентів – психологів)

Отримані результати можна впроваджувати в навчальній роботі, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна психологія»,

«Психологія особистості» для студентів спеціальності «Психологія». Як приклад такого впровадження пропонуємо розроблену нами лекцію.

Тема: Особливості довіри молоді до представників різних професій.

Мета: Ознайомити студентів-психологів з феноменом довіри та результатами досліджень щодо соціально-психологічного феномена довіри загалом та особливостей довіри молоді до представників різних професій.

Хід лекції:

1. Вступна частина.

Вступне слово. У сучасному світі, де інформаційні потоки змінюються щосекунди, а авторитети формуються не лише через досвід, а й через публічність та медійність, питання довіри стає ключовим. Адже саме довіра є основою будь-якої професії, що покликана служити людям – чи то освіта, медицина, журналістика, правосуддя, чи навіть сфера ІТ.

2. Основна частина.

План лекції

1. Довіра як соціально – психологічний феномен.
2. Специфіка прояву довіри молоді до представників різних професій.

Рекомендована література:

1. Агапченко І.В. Дослідження категорії довіри у міждисциплінарному підході. *Вісник ОНУ ім.І.І.Мечнікова. Психологія*, 2018. Том 23. Випуск 1(47). С.13-25.

2. Докторова Д. Теоретичні підходи до розуміння поняття «довіра». *Соціологічні студії*. 2014. №1(4). С.50-58.

3. Дроздов О.Ю. Довіра молоді до представників професійних груп у контексті психологічної безпеки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. №1. Т.3. С.34-39.

4.Кожем'якіна О. Генеалогія феномена довіри: історико-філософський екскурс, *Вісник Львівського університету, серія: філософські науки*. 2017. Вип.19. С.19-26.

Зміст лекції

1.Довіра як соціально-психологічний феномен.

Починаючи з ХХ століття феномен довіри починають активно вивчати та досліджувати науковці, як зарубіжні, так і вітчизняні. Першими звернули увагу на категорію довіра саме психологи. Вони вважали, що довіра - це психічний стан, при якому покладаємося на думку іншої людини.

Науковий аналіз феномена довіри було здійснено в ХХ столітті. Відомий американський психоаналітик Е. Еріксон досліджував його в онтогенезі людини. Саме він виділив 8 віків людини, головне місце зайняв конфлікт першого віку, конфлікт базисної довіри проти базисної недовіри. Поняття «довіра» він розуміє як віру в себе та прихильність зі сторони інших людей. Як психотерапевт, він вважав почуття довіри до себе, до світу основою здорової особистості. Зниження довіри має результат - відчуження індивіда, заглиблення індивіда в себе, розлад у відносинах з навколишнім світом. І як результат - він(індивід) потребує психологічної допомоги.

Концепції саморозкриття П. Ласкоу та С. Джуларда стали початком вивчення довіри як явища, що відбувається в процесі саморозкриття, маючи при цьому ознаки навмисності та добровільності. На думку представника гуманістичної психології С. Джуларда, здатність відповідати довірою на довіру у спілкуванні, бере свій початок і формується з дитинства, і в майбутньому житті визначає рівень відкритості особистості в ставленні до оточуючих. Також зв'язок довіри до себе та самоактуалізації пропагує більшість представників школи гуманістичної психології: К. Роджерс, А. Маслоу. У теорії американського психолога, одного з основоположників гуманістичної психології К. Роджерса було описано феномен довіри особистості до себе, під ним він розумів довіру до свого життєвого досвіду.

Довіра до себе за ним означає здатність людини покладатися на власні відчуття, переживання й внутрішній досвід як на надійне джерело орієнтації у світі.

Представник гештальтпсихології Ф. Перлз довіру розглядав в контексті зрілості особистості та почуття відповідальності за себе та своє життя. За ним, лише довіра до себе та довіра до інших є притаманною особливістю людини, яка є психологічно зрілою.

Німецький соціолог Г. Зіммель наприкінці XIX століття писав про необхідність довіри як однієї з важливих умов соціальних відносин й існування суспільства. На його думку, довіра виконує функцію контролю за учасниками соціальної взаємодії. У соціальному контексті він бачив також довіру як фактор, котрий сприяє інтеграції різних груп в суспільстві, тому що саме вона допомагає зменшити соціальні бар'єри та створює умови для розвитку взаємодії. Серед науковців-дослідників довіри також необхідно відзначити Н. Лумана, Е. Гідденса, П. Бурд'є, Б. Барбера, Т. Ямагіші, Л. Боса, П. Штомпку, М. Вебера тощо. Ось, наприклад німецький соціолог Н. Луман доводив те, що довіра не є повноцінним напрямом соціологічної думки, але все ж таки погодився з німецьким соціологом Г. Зіммелем в тому, що довіра – це елемент життя, без якого суспільство не зможе існувати. Він навіть стверджував, що людина без довіри не зможе навіть прокинутися вранці. Луман також вважав, що в сучасному світі, де частенько люди стикаються з непередбачуваністю і ризиками, довіра дуже допомагає зменшити невизначеність в соціальних відносинах, люди покладаються на довіру для того щоб взаємодіяти з іншими, не маючи можливості до перевірки кожного аспекту цих взаємодій. На його думку, довіра функціонує як інструмент, котрий має властивість зменшення необхідності постійного контролю та перевірки в складних системах, таких наприклад як право, політика або ж та сама економіка.

На думку англійського соціолога Е. Гідденса, довірі притаманна надзвичайно важлива риса – безперервність, тому що марно її прив'язувати

до якихось конкретних обставин, при яких людина усвідомлено розглядає альтернативні способи своїх дій. Кредит довіри до оточуючих засновано на зануренні у віру. Гідденс виділив два види довіри: довіру до людей («персоніфікована довіра») та довіра до абстрактних систем («анонімні інші»). Радіус довіри охоплює не тільки міжособистісні відносини, а й політичні, економічні відносини, що розповсюджуються на інститути та організації.

Польський соціолог П. Штомпка вважав, що довіра має властивість заохочувати до творчої діяльності, підприємницької активності тощо. В своїх роботах він визначав довіру як важливий елемент соціальних відносин та як важливий фактор, який сприяє розвитку співпраці, створенню соціальних мереж та підтримці соціальних норм. Штомпка також дійшов висновку, що довіра може бути як індивідуальною, так і колективною, і її рівень зачасту варіюється в залежності від соціального контексту. Високий рівень довіри в державі сприяє розвитку демократії, соціальної злагоди та економічному росту.

Японський соціолог Т. Ямагіші та німецький соціолог М. Дойч встановили своїми дослідженнями той факт, що люди, котрі схильні довіряти іншим, через певний проміжок часу показують більш високий ступінь співробітництва, аніж ті, які мають низький рівень довіри до інших. Ті, які мало довіряють, більше схильні до застосування санкцій, аніж ті, які більше довіряють. Примус підвищує рівень довіри іншого, оскільки симулює співробітництво.

Отже, можна підсумувати наступне: довіра в соціології та психології – це складне соціально-психологічне явище. Довіра в соціологічному розумінні – це соціальний капітал (забезпечує здатність людей взаємодіяти, координувати дії та досягати спільних цілей); це результат взаємодії між людьми та інститутами (існує не лише на рівні особистих стосунків, а й як довіра до держави, законів, організацій, медіа, економічних структур); це механізм зниження соціальної складності (у складному суспільстві ніхто не

може перевірити все особисто, тому потрібні соціальні гарантії). Тобто, з точки зору соціології, довіра – це соціальний механізм, який забезпечує передбачуваність, стабільність і кооперацію в суспільстві через очікування надійності інших людей та інститутів. Основні 3 типи довіри: довіра до світу, довіра до себе та довіра до інших. Основні функції довіри включають наступні: функція стабільності, функція співпраці, функція соціалізації, функція розвитку та функція захисту.

2. Специфіка прояву довіри молоді до представників різних професій.

У цьому питанні ми спробуємо з'ясувати:

- Яким професіям молодь довіряє найбільше, а яким найменше?
- Що впливає на формування цієї довіри?
- І головне – як відновити або зміцнити авторитет професій, які мають низький рівень довіри та без яких неможливий розвиток суспільства?

Отже, запрошую вас до роздумів та обговорення.

Чималий дослід емпіричних досліджень довіри до представників різних професій було накопичено вітчизняними та зарубіжними дослідниками та науковцями. Серед зарубіжних дослідницьких центрів слід виділити крос-культурні дослідження «індексу довіри» населення до професійних груп і організацій, які щорічно проводяться в США та Європі з 2003 року. Якщо, наприклад, взяти дослідження, які були проведені в 2018 році в 20-ти країнах світу, найвища довіра була до пожежників (92% всіх опитаних). Також немалий рівень довіри до медиків (зокрема лікарів - 91%, медсестер – 89%), вчителі–89%, інженери–87%. Зазначимо, що специфіка прояву більшого рівня довіри в рятуванні та збереженні життя людини. В руках медиків людські життя.

В емпіричних дослідженнях також було виявлено географічну та соціо-культурну тенденцію прояву довіри. Ось, наприклад, в одних країнах найвищий рівень довіри у пожежників (Німеччина, росія, Польща, Швеція, США, Франція, Італія), а в інших в лідерах лікарі (Індія, Туреччина), вчителі

– Індонезія, фермери – Кенія.

Також хотілося б торкнутися вітчизняних досліджень рівня довіри до професій. Зокрема хотілося б торкнутися емпіричних досліджень доктора психологічних наук, дослідника О. Дроздова, який аналізував проблему соціальної довіри молоді до представників різних професійних груп у своїх емпіричних дослідженнях. Дослідження проходили в грудень-жовтень 2019 року. Досліджуваним (а це був 131 студент з міста Чернігова і Запоріжжя) запропоновано було авторську анкету і опитувальник під назвою «Шкала базисних переконань» Р. Янофф-Бульман. Середній вік опитуваних сягав 19 років 6 місяців, серед вибірки було 36 осіб чоловічої статі, 92- жіночої статі, і 3- не вказали стать. Студентам було запропоновано 33 професії і виявилось, що максимальну довіру наші студенти виявили до представників наступних груп: рятувальників та пожежників, викладачів ВУЗів, пілотів, фахівців ІТ-сфери, а також до професійних спортсменів. Найменша довіра молоді була до держслужбовців та наших політиків. Ще, виявилось, що різні професійні групи відрізняються рівнем поляризації оцінок довіри (найнижчарятувальники та пожежники; найбільший розкид оцінок – священники, актори, поліцейські та військовослужбовці). Також виявилось, що найбільше з психологічною безпекою молодого покоління пов'язана довіра до таких категорій: бізнесмени, спортсмени і священники. Найбільша довіра за результатами більшості досліджень зафіксована до професій, пов'язаних з медициною, освітою та наукою. Низька довіра зазвичай відзначається до професій, що пов'язані з політикою, правоохоронними органами та судовими інститутами.

Нами було проведено дослідження серед студентів НУЧК (40 осіб) та студентів НУ “ Чернігівська політехніка” (48 осіб), загальна вибірка склала 88 осіб. Вік студентів склав 17- 35 років, серед них – 44 жінки та 44 чоловіки. Дослідження проводилося у квітні – серпні 2025 року в онлайн форматі у гул формі. Для збору інформації було створено авторську анкету з елементами суб'єктивного шкалювання. Студентам пропонувалося за 7-

бальною шкалою (де 1-мінімальний показник, 4-середній показник, 7-максимальний показник) оцінити представників 43 професій.

Згідно результатів, які ми отримали, найнижчий показник довіри відслідковувався у політиків.

Найвищий показники довіри студентської молоді можна відслідкувати до таких професій, як: рятувальник, пілот, викладачів університетів/інститутів, фермерів, лікарів, медсестер, військовослужбовців.

Середні показники довіри показали представники таких професійних груп як: соціологи, актори, поліцейські, таксисты, фахівці з купівлі/продажу нерухомості, соціальні представники, підприємці/бізнесмени, телеведучі, продавці, прокурори, священики, судді, журналісти, маркетологи, організатори та ведучі свят (корпоративів), бухгалтери, блогери, держслужбовці, фахівці з реклами, банківські представники, представники спецслужб (СБУ та ін.).

Аналіз стандартних відхилень, показав, що досліджувані були найбільш однотайними в оцінках рівня довіри до представників таких професій як: рятувальники, фахівці з комп'ютерних технологій («айтішники»), майстри будівельних робіт, банківські робітники. Рівень довіри до цих професій загалом оцінюється як високий (рятувальники) або вище середнього (всі інші перераховані представники професій). Найменш однотайні оцінки було зафіксовано щодо представників наступних професій: поліцейських, співробітників спецслужб (СБУ та інші), прокурорів, священиків, суддів, державних службовців (чиновників), політиків та блогерів.

З'ясовано, що рівень довіри студентської молоді до представників різних професій певним чином зумовлений її профілем навчання. Зокрема, було зафіксовано статистично вірогідні відмінності в оцінці рівня довіри студентів різних спеціальностей щодо рятувальників, пілотів і фахівців з купівлі/продажу нерухомості. Натомість чинник статі не позначається на оцінках рівня довіри молоді до представників різних професій. Також

виявлено зв'язок між віком досліджуваних та рівнем довіри до представників певних професій, зокрема до викладачів університетів/інститутів, священників та підприємців/бізнесменів. Старші досліджувані більше довіряють представникам означених професій.

Запитання до студентів:

-Які професії, на Вашу думку, викликають найбільшу довіру і чому саме?

-Які професії викликають низьку довіру і чому саме?

-Як Ви вважаєте, чи можна повернути довіру до професії, яка її втратила? Якщо так, то яким чином?

3.Висновки

Довіра – це фундаментальна соціальна цінність, що забезпечує ефективну взаємодію в суспільстві. Різними науковцями вона розглядається як культурний ресурс (П.Штомпка), як феномен, пов'язаний зі стабільністю (Е.Гідденс) та передбачуваністю й упевненістю (Н.Луман). Молодь демонструє високий рівень довіри до професій, що асоціюються з прямою допомогою людям (лікарі, медсестри, військовослужбовці, вчителі, рятувальники, фермери тощо). Низький рівень довіри спостерігається до професій, пов'язаних з владою або контролем – у політиків. Отже, довіра молоді до представників різних професій не є сталою категорією; підвищення довіри до професій вимагає комплексного підходу, який включає освіту, практичний досвід та культурні зміни в середині професійних спільнот.

ВИСНОВКИ

Результати проведених теоретичного та емпіричного дослідження дозволяють дійти наступних висновків.

Висновки по теоретичному дослідженню.

1. Довіру слід розглядати як фундаментальну соціально-психологічну цінність, яка забезпечує ефективну взаємодію в суспільстві та формує основу міжособистісних відносин, соціальної інтеграції та співпраці в професійному середовищі. Довіра в соціології та психології – це складне соціально-психологічне явище. З точки зору соціології, довіра – це соціальний механізм, який забезпечує передбачуваність, стабільність і кооперацію в суспільстві через очікування надійності інших людей та інститутів. Виділяють три основні типи довіри: довіра до світу, довіра до себе та довіра до інших. Основними чинниками довіри є: індивідуально-психологічні (чесність, порядність, компетентність, послідовність, передбачуваність поведінки, відкритість, щирість тощо) та соціально-психологічні (попередній досвід взаємодії, якість комунікації, емоційний контакт). Основні функції довіри включають наступні: функція стабільності, функція співпраці, функція соціалізації, функція розвитку та функція захисту.

2. Загальний рівень довіри до соціальних інститутів в Україні загалом залишається нерівномірним та залежить від суспільно-політичної ситуації, прозорості діяльності інституцій та ефективності їхньої роботи. Традиційно найбільшу підтримку мають ті інститути, які демонструють реальні результати, відкритість та безпосередній зв'язок із громадянами – зокрема, волонтерські організації, Збройні сили та громадські ініціативи. Натомість державні інституції, особливо ті, що асоціюються з бюрократією, корупційними ризиками та низькою ефективністю, зазвичай отримують нижчий рівень довіри.

3. Вивчення специфіки довіри до представників різних професій

показало, що високий рівень довіри існує до професій, що асоціюються з прямою допомогою людям (лікарі, медсестри, військовослужбовці, вчителі, рятувальники, фермери тощо). Низький рівень довіри спостерігається до професій, пов'язаних з владою або контролем (політики). Серед факторів впливу довіри молоді до представників різних професій наступні: особистий досвід взаємодії з професіоналом, репутація даної професії у суспільстві та медіа-образ, спрямованість на спільні цінності та соціальну відповідальність, відкритість, чесність та компетентність представників професій.

4. За результатами проведеного нами емпіричного дослідження, найнижчий показник довіри відслідковувався щодо політиків. Найвищі показники довіри студентської молоді зафіксовано до таких професій, як: рятувальник, пілот, викладачів університетів / інститутів, фермерів, лікарів та медсестер, військовослужбовців. Також досліджувані більшою мірою довіряють: дизайнерам, працівникам готельно-ресторанної сфери, перукарям, візажистам, косметологам, соціальним працівникам, професійним спортсменам, вчителям шкіл, психологам, фармацевтам, майстрам з ремонту техніки, адвокатам, майстрам з будівельних робіт, банківським співробітникам, водіям громадського транспорту та фахівцям з комп'ютерних технологій. Довіра до представників решти досліджуваних професій виявилася посередньою. Досліджувані були найбільш одностайними в оцінках рівня довіри до представників таких професій як: рятувальники, фахівці з комп'ютерних технологій («айтішники»), майстри будівельних робіт, банківські робітники. Найменш одностайні оцінки було зафіксовано щодо представників наступних професій: поліцейських, співробітників спецслужб (СБУ та інші), прокурорів, священників, суддів, державних службовців (чиновників), політиків та блогерів.

5. З'ясовано, що рівень довіри студентської молоді до представників різних професій певним чином зумовлений її профілем навчання. Зокрема, було зафіксовано статистично вірогідні відмінності в оцінці рівня довіри студентів різних спеціальностей щодо рятувальників, пілотів і фахівців з

купівлі/продажу нерухомості. Натомість чинник статі не позначається на оцінках рівня довіри молоді до представників різних професій. Також виявлено зв'язок між віком досліджуваних та рівнем довіри до представників певних професій, зокрема до викладачів університетів/інститутів, священників та підприємців/бізнесменів. Старші досліджувані більше довіряють представникам означених професій.

6. Отримані дані пропонуємо впроваджувати в навчальній роботі, наприклад, під час викладання навчальних дисциплін «Соціальна психологія», «Психологія особистості» для студентів спеціальності «Психологія». Зокрема, результати теоретичного та емпіричного дослідження були висвітлені у розробленій лекції, метою якої є ознайомлення студентів-психологів з феноменом довіри та результатами досліджень щодо соціально-психологічного феномена довіри загалом та особливостей довіри молоді до представників різних професій.

У подальших дослідженнях, на наш погляд, слід вивчати особистісні (індивідуально-психологічні особливості) та соціальні (демографічні, зокрема вік), регіон проживання, соціально-економічний статус тощо) чинники рівня довіри молоді до представників різних професій, а також відстежувати динаміку довіри.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапченко І.В. Дослідження категорії довіри у міждисциплінарному підході. *Вісник ОНУ імені І.І.Мечнікова. Психологія*. 2018. Том 23. Випуск 1(47). С.13-25.
2. Буряк А., Бричко М. Моделювання загроз втрати суспільної довіри до фінансового сектору країни: монографія. Суми. 2020. 215 с.
3. Васильченко-Деружко К. Суб'єктивні умови благополуччя особистості. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2019. №1(16). С.68–69.
4. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство». Львів: Літопис, 2000. 318с.
5. Дарморіз О. Довіра як атрибутивна риса сучасної соціальної міфотворчості. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2021. №10. С.32-39.
6. Докторова Д. Теоретичні підходи до розуміння поняття «довіра». *Соціологічні студії*. 2014. № 1(4). С.50-58.
7. Дроздов О.Ю. Довіра молоді до представників професійних груп у контексті психологічної безпеки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. №1. Т.3. С. 34–39.
8. Зверко Т. Конфігурації довіри до освіти: інституціональний контекст. *Вчені записки ХГУ «НУА»: Трансформація соціальних функцій освіти та методів навчання. Видавництво НУА*. Харків, 2020. Т.26. С.40-46.
9. Кожем'якіна О. Генеалогія феномена довіри: історико-філософський екскурс. *Вісник Львівського університету*. 2017. Вип.19. С.19-26.
10. Крива Н. Проблеми довіри в сучасній психології. *Теорія і практика сучасної психології. Збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2018. №5. С.128-132.
11. Куриленко Т. Довіра як соціальний феномен. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2024. Vol.3(No.1). P.20-26.

doi:10.46299/j.isjpr.20240301.03.(опубліковано 1.02.2024).

12. Ларкіна І.В. Соціально-психологічні функції довіри: сучасний погляд. *Актуальні проблеми психології*, Т.7. Випуск 31. С.124-132.

13. Лашко О.В. Психологічні чинники розвитку довіри до викладача у студентів технічного університету: дис.канд. психол. наук: *Педагогічна та вікова психологія*. 19.00.07. Київ. 2021. С.22.

14. Лисенко Д. Психологічні особливості формування довіри в міжособистісних відносинах. *Теорія і практика сучасної психології. Збірник наук.практ.* Запоріжжя. 2019. Т.1(№4). С.135-139.

15. Лисенко Д.П. Довіра як соціально-психологічний експеримент. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. Випуск 3. С.123-126.

16. Міщенко А. Довіра як складова легітимізації влади в умовах сучасної демократії. Київ. 2010. С.19.

17. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.

18. Никоненко Л.В. Довіра як соціально-психологічний феномен. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української державності. *Збірник наукових практик*. Київ. 2008. Випуск 7. С.249-257.

19. Погорілий С.С. Довіра до державної влади як категорія політичного управління. *Держава та регіони*. 2010. №2. С.210-214.

20. Савченко О.В., Петренко В.В., Тімакова А.В. Методика довіри /недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А.Купрейченко): *Україномовна адаптація. Серія Психологія*. Випуск 5. С.16-22 DOI <http://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5>.

21. Соболева Н.І. Соціологія суб'єктивної реальності. *ІС НАНУ*. Київ. 2002. 311 с.

22. Чайка Г.В. Довіра як ключовий компонент психічного здоров'я. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2022. Том 33 (72). № 1. С. 31-36.

23. Чуйко Г.В., Чаплак Я.В. Міжособистісна довіра як передумова партнерських стосунків між людьми. *Психологічний часопис*. 2020. Т.6 Випуск 1. С.29-39.
24. Шевченко С. Психологічні особливості розвитку довіри до себе у майбутніх психологів. Київ. 2018. 260 С.
25. Школяр М.В. Роль соціальної довіри у трансформаційних процесах сучасного суспільства. *Науковий вісник НАТУ України*. 2016. Випуск 26(5). С.389-395.
26. Barney J.B., Hansen M.H. Trustworthiness as a Source Competitive Advantage. *Strategic Management Journal*. 1994. Vol. 15 (winter Special Issue). P.175-190.
27. Deutsch M. The Resolution of Conflict. Constructive and Destructive Processes. *New Haven: Yale University Press*. 1973.
28. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. New York. Norton. 1968.
29. Fukuyama F. Trust: the Social Virtues and the Creation of Prosperity. Free Press Paperback. N.Y. 1995. 457 P.
30. Kryazh I. The positive Effect of Nature Connectedness on Psychological Wellbeing: The Significance of Trust as a Mediator. *Psychology Journal of Higher School of Economics*. 2019. Vol.16(No1). P. 27-49.
31. Yamagishi T. Generalized Exchange and Social Dilemmas. K.S.Cook. *Social Psychology Quarterly*. 1993. Vol.56(4). P. 235-248.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Шановні друзі, просимо вас узяти участь у дослідженні ступеня довіри молоді до представників різних професій. Дослідження анонімне, правильних і неправильних відповідей тут не існує, тому будьте щирими у власних відповідях.

Стать: 1) чоловіча; 2) жіноча Вік _____

Університет: 1) НУЧК; 2) НУ «Чернігівська політехніка»

Завдання. За 7-бальною шкалою (де 1 – мінімальний рівень довіри, 4 – середній, 7 – максимальний) оцініть ступінь вашої довіри до представників кожної з запропонованих професій.

Рятувальники	1	2	3	4	5	6	7
Пілоти	1	2	3	4	5	6	7
Викладачі університетів / інститутів	1	2	3	4	5	6	7
Фахівці з комп'ютерних технологій («айтішники»)	1	2	3	4	5	6	7
Спортсмени (професійні)	1	2	3	4	5	6	7
Фермери	1	2	3	4	5	6	7
Вчителі шкіл	1	2	3	4	5	6	7
Психологи	1	2	3	4	5	6	7
Фармацевти	1	2	3	4	5	6	7
Лікарі	1	2	3	4	5	6	7
Майстри з ремонту техніки	1	2	3	4	5	6	7
Медсестри	1	2	3	4	5	6	7
Адвокати	1	2	3	4	5	6	7
Майстри з будівельних робіт	1	2	3	4	5	6	7
Соціологи	1	2	3	4	5	6	7
Соціальні працівники	1	2	3	4	5	6	7
Військовослужбовці	1	2	3	4	5	6	7
Банківські співробітники	1	2	3	4	5	6	7
Співробітники спецслужб (СБУ та ін.)	1	2	3	4	5	6	7
Актори	1	2	3	4	5	6	7
Поліцейські	1	2	3	4	5	6	7
Таксисти	1	2	3	4	5	6	7
Водії громадського транспорту	1	2	3	4	5	6	7
Фахівці з купівлі / продажу нерухомості	1	2	3	4	5	6	7
Підприємці / бізнесмени	1	2	3	4	5	6	7
Телеведучі	1	2	3	4	5	6	7
Продавці	1	2	3	4	5	6	7
Прокурори	1	2	3	4	5	6	7
Священики	1	2	3	4	5	6	7
Судді	1	2	3	4	5	6	7
Журналісти	1	2	3	4	5	6	7

Державні службовці (чиновники)	1	2	3	4	5	6	7
Політики	1	2	3	4	5	6	7
Дизайнери	1	2	3	4	5	6	7
Маркетологи	1	2	3	4	5	6	7
Організатори та ведучі свят, корпоративів	1	2	3	4	5	6	7
Бухгалтери	1	2	3	4	5	6	7
Працівники готельно-ресторанної сфери	1	2	3	4	5	6	7
Перукарі	1	2	3	4	5	6	7
Візажисти	1	2	3	4	5	6	7
Косметологи	1	2	3	4	5	6	7
Блогери	1	2	3	4	5	6	7
Фахівці з реклами	1	2	3	4	5	6	7

Дякуємо за участь у дослідженні!